

Bożena Ryszawska-Grzeszczak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

GLOBALNY KRYZYS FINANSOWY A WYZWANIA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie: Artykuł przedstawia konsekwencje globalnego kryzysu finansowego dla gospodarki, społeczeństwa i środowiska. Złożoność i wieloaspektowość tego kryzysu sprawiają, że przygotowywane przez rządy plany naprawcze, krytykując podstawowe założenia dotychczasowego modelu gospodarczego, skupiają się na idei zrównoważonego rozwoju, która ma się stać głównym motorem wychodzenia z kryzysu. Zaprezentowane zostały unijne programy „Poza PKB” i Europa 2002, raport J. Stiglitz’a oraz Green Global New Deal.

Słowa kluczowe: kryzys finansowy, zrównoważony rozwój, Global Green New Deal, zielona gospodarka.

1. Wstęp

Dramatyczna sytuacja w sektorze finansowym świata w latach 2008-2009 stała się początkiem globalnego kryzysu gospodarczego i społecznego. Kryzys ten spowodował obniżenie światowego PKB oraz obrotów w handlu światowym, a w rezultacie poważnie wpłynął na poziom dobrobytu ludzi nie tylko w krajach rozwiniętych, ale też na całym świecie. Ludzie tracili oszczędności, tracili miejsca pracy, a w szczególności tracili zaufanie do sektora finansowego, bankowego i ogólnie do gospodarki rynkowej. Skala tego kryzysu, jego umiędzynarodowienie oraz brak wcześniejszych sygnałów ostrzegawczych z samoregulującej się gospodarki rynkowej były szokiem dla obywateli, dla polityków i nawet dla samych finansistów oraz bankowców. Lata 2004-2007 były okresem dynamicznego wzrostu gospodarczego i nic nie zapowiadało takiego rozwoju sytuacji.

Obecnie ekonomiści i politycy poszukują odpowiedzi na pytanie, jaka ma być nowa strategia wychodzenia z kryzysu, na czym ma być oparta, jakie elementy dotychczasowego modelu powinny zostać zakwestionowane, wokół jakich celów i wartości ma być zbudowany nowy model gospodarki. Ten model gospodarczy kwestionowany jest także ze względu na globalny kryzys ekologiczny narastający od wielu lat. Gospodarka oparta na wroście gospodarczym wywiera ogromną presję na środowisko poprzez zapotrzebowanie na paliwa kopalne, emisję gazów i produkcję odpadów. Dlatego także ze względu na degradację środowiska toczy się w nauce

i w organizacjach międzynarodowych debata nad dotychczasowym modelem gospodarczym.

Celem artykułu jest przedstawienie pojawiających się ostatnio nowych strategii wychodzenia z kryzysu finansowego powstających w Unii Europejskiej i w Organizacji Narodów Zjednoczonych. Ich wspólnym elementem jest umieszczona w samym centrum tych strategii koncepcja zrównoważonego, trwałego rozwoju.

2. Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje

Kryzys od nowa zdefiniował granice pomiędzy rynkiem a państwem, pokazał niemożność poradzenia sobie z finansową, społeczną i ekologiczną równowagą globalnej gospodarki. Naruszył zaufanie konsumentów, zaufanie inwestorów. Dodatkowo obciążył sektor finansów publicznych ogromnymi wydatkami na ratowanie sektora finansowego, co będziemy odczuwać przez wiele lat. T. Jackson, podsumowując sytuację, napisał: kryzys jest mieszanką dwóch niepowodzeń: bankructwa wizji i braku odpowiedzialności [Jackson 2009, s. 18]. Kryzys jest unikalną szansą skierowaną jednocześnie na zrównoważenie finansowe i ekologiczne. Politycy i naukowcy zajmujący się rozwojem gospodarczym wyrażają przekonanie, że konieczna jest zmiana myślenia o gospodarce i kwestionują dotychczasowy model rozwoju. Kryzys stworzył nowe wyzwania:

- trzeba poszukiwać alternatywy dla rozwoju gospodarczego opartego na wzroście (mierzonego PKB) – taką alternatywą może być ekorozwój,
- mechanizmy regulacyjne rynku zawiodły – potrzebna jest aktywna rola państwa we wdrażaniu nowego podejścia.

Kryzys stworzył unikalną szansę dla rządów, by wspólnie stworzyć strategię promowania zrównoważonego rozwoju w skali globalnej. Staje się coraz bardziej oczywiste, że globalny kryzys finansowy, paliwowy i żywnościowy prowadzi do znaczących długoterminowych konsekwencji dla środowiska, a to będzie miało wpływ na dobrostan ludzi [Barbier 2009, s. 21-23].

Współczesna gospodarka opiera swoją stabilność na wzroście gospodarczym. Tak więc kiedy w latach 2008-2009 PKB w wielu krajach w wyniku globalnego kryzysu zaczął spadać, wywołało to panikę wśród polityków, ekonomistów i przedsiębiorców. Spadła produkcja, wzrosło bezrobocie, obniżył się poziom konsumpcji, mniej pieniędzy służyło do budżetów państw i lokalnych władz, przez to mniejsza była skala inwestycji. Rozpoczęło się zbiorowe i gorączkowe szukanie drogi do ponownego wzrostu gospodarczego. W takiej sytuacji kwestionowanie idei wzrostu wydaje się aktem lunatyka, idealisty i rewolucjonisty, jak pisze T. Jackson w książce *Prosperity without Growth*. Jednakże takie pytanie o sens wzrostu gospodarczego musimy zadawać. Dla ekonomistów kłętą jest gospodarka bez wzrostu, ale jednocześnie nieprzerwany wzrost jest przerażający dla ekologów. Jedynym możliwym podejściem do tego wyzwania godzącym oczekiwania ekonomistów i ekologów jest rozdzielenie wzrostu mierzonego PKB od wzrostu zużycia zasobów środowiska na-

turalnego oraz presji odpadów i zanieczyszczeń. Jednakże doświadczenia w tym zakresie w gospodarkach krajów bogatych potwierdzają, że nie jest to możliwe w bliskiej perspektywie. Nie pozostaje nam nic innego jak nadal kwestionować wzrost gospodarczy [Jackson 2009, s. 14].

Aby zrozumieć istotę kryzysu globalnego i jego implikacje w społeczeństwach i w ekosystemie, należałoby odpowiedzieć na pytanie: jaki model myślowy leży u podstaw obecnego systemu ekonomicznego?

Trafne podsumowanie istoty systemu kapitalistycznego przedstawiają autorzy znakomitej książki *Natural Capitalism* [Hawken 2002, s. 6]:

a) postęp ekonomiczny najlepiej ujawnia się w wolnorynkowym systemie produkcji i dystrybucji, w którym ponownie inwestowane zyski poprawiają wydajność i efektywność pracy i kapitału,

b) przewaga konkurencyjna jest osiągnięta przez większe i bardziej efektywne zakłady przemysłowe produkujące coraz więcej dóbr na sprzedaż na ekspansywnie rozwijającym się rynku,

c) wzrost gospodarczy (mierzony PKB) powoduje wzrost dobrobytu ludzi,

d) ujawniający się niedobór zasobów powoduje pojawienie się substytutu (m.in. dzięki rozwojowi technologii i postępowi naukowemu),

e) obawy dotyczące stanu środowiska naturalnego są ważne, ale muszą brać pod uwagę wymogi wzrostu gospodarczego, który gwarantuje wysoki poziom życia,

f) najwyższą użyteczność alokacji siły roboczej i zasobów zapewnią swoboda działalności gospodarczej i wolny rynek.

Punkty a) i f) zostały podważone we współczesnej globalnej gospodarce, w której zwiększa się polaryzacja między bogatymi i biednymi, a swoboda przepływu kapitału wcale nie doprowadziła do jego równomiernego lokowania się i sprzyjania rozwojowi krajów biedniejszych. Rosnąca sfera ubóstwa w globalnym świecie jest jednym z podstawowych powodów do wstydu i poczucia winy twórców powojennej koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego.

Wzrost gospodarczy mierzony PKB, czyli strumieniem wyprodukowanych towarów i usług, nie informuje nas o poziomie dobrobytu społeczeństw [punkty b) oraz c)]. W odniesieniu do środowiska naturalnego, zasobów surowców energetycznych czy zmian klimatu nie ma już od kilku lat wątpliwości: obecny system gospodarczy i tempo jego wzrostu przekraczają biologiczne możliwości naszej planety, zagrażają zdrowiu ekosystemów i zdrowiu ludzi, dla których został stworzony.

P. Sukhdev, prezes Green Economy Initiative, projektu stworzonego w ramach ONZ (UNEP – Program Środowiskowy ONZ), mówi: istnieje obecnie rosnąca świadomość, że dzieje się coś złego, że świat społeczny wymaga fundamentalnych zmian, by móc stawić czoło wielorakim wyzwaniom ujawniającym się obecnie. Ze wszystkich stron pojawiają się opinie, że obecny globalny kryzys ekonomiczny, spowodowany kryzysem paliwowym, żywieniowym i finansowym i równolegle nasilający się kryzys ekologiczny i klimatyczny mają wspólną przyczynę: nieudany model gospodarczy [Sukhdev 2009, s. xviii].

Tabela 1. Konsekwencje globalnego kryzysu finansowego dla gospodarki

Gospodarka	
Negatywne	Pozytywne
<ul style="list-style-type: none"> • Spadek PKB • Spowolnienie wzrostu gospodarczego • Mniejsza liczba miejsc pracy • Mniejsze wpływy do budżetu krajowego i budżetów lokalnych • Wysokie wydatki sektora publicznego na ratowanie sektora prywatnego • Obniżenie poziomu inwestycji • Spadek zaufania do rynku i sektora finansowego • Mniejsza podaż towarów i usług • Mniejsze wydatki publiczne • Rosnąca rola państwa w gospodarce • Kryzys modelu gospodarczego 	<ul style="list-style-type: none"> • Dyskusja nad ograniczeniami PKB jako wskaźnika ekonomicznego • New Deal w gospodarce • Zielona gospodarka • Przesuwanie się inwestycji w stronę odnawialnych źródeł energii i technologii prośrodowiskowych

Źródło: opracowanie własne

Powyższa tabela pokazuje listę negatywnych oddziaływań kryzysu globalnego na gospodarkę, w tym zwłaszcza spadek PKB, który jednocześnie jest pozytywnym aspektem w odniesieniu do zmniejszenia presji gospodarki na środowisko. Konsekwencje pozytywne, które umieszczone są po prawej stronie tabeli, powstałe na skutek kryzysu, są w większości związane z przekierowaniem inwestycji i innowacji w stronę zielonej gospodarki. Dlatego też naturalne wydaje się, że strategie wychodzenia z kryzysu powinny skupiać się na potencjale tkwiącym w przyjaznych środowisku modelach rozwoju.

Spoleczne konsekwencje kryzysu są szczególnie ważne, gdyż dotychczasowy rozwój gospodarczy oparty był na zaufaniu społecznym do rynku, do ekonomistów, do finansistów i polityków. Politycy zwłaszcza mówili: głosujcie na nas, płacicie

Tabela 2. Konsekwencje globalnego kryzysu finansowego dla społeczeństwa

Społeczeństwo	
Negatywne	Pozytywne
<ul style="list-style-type: none"> • Utrata pracy • Mniejsze dochody • Utrata zaufania, niepewność • Mniej dóbr publicznych i świadczeń ze strony państwa • Obniżenie poziomu życia • Utrata płynności w gospodarstwach domowych • Spadek popytu i poziomu konsumpcji 	<ul style="list-style-type: none"> • Oszczędzanie • Skierowanie uwagi na jakość życia • Aktywizacja społeczeństwa obywatelskiego • Rosnąca świadomość współodpowiedzialności za kryzys

Źródło: opracowanie własne.

podatki, a my zapewnimy wam dobrobyt i bezpieczeństwo socjalne. Ta obietnica jest już nieaktualna. Uwaga obywateli skierowuje się na wartości związane z jakością życia, zdrowiem, jakością środowiska. Wokół tych idei prowadzone są działania organizacji pozarządowych tworzących społeczeństwo obywatelskie. Pozytywnym skutkiem kryzysu w społeczeństwach krajów bogatych staje się świadomość współodpowiedzialności za kryzys, gdyż to właśnie nieograniczona konsumpcja napędza produkcję, a nie zawsze chcemy to sobie uświadomić.

Tabela 3. Konsekwencje globalnego kryzysu finansowego dla środowiska

Środowisko	
Negatywne	Pozytywne
<ul style="list-style-type: none"> • Środki publiczne przeznaczone na wsparcie sektora finansowego zmniejszyły pulę pieniędzy przeznaczonych na cele środowiskowe 	<ul style="list-style-type: none"> • Rosnące zainteresowanie ekologicznym modelem rozwoju gospodarczego • Ekonomia ekologiczna • Szansa rozwoju rynków ekologicznych • Zielona gospodarka • Zmniejszenie emisji CO₂ i innych gazów • Zmniejszenie presji na środowisko ze strony przemysłu i transportu • Zmniejszenie zużycia zasobów i energii • Mniejsza ilość odpadów • Oszczędzanie energii i surowców • Eko-innowacje w przemyśle • Eko-inwestycje

Źródło: opracowanie własne.

Największym beneficjentem kryzysu jest środowisko naturalne. Oprócz tego, że w wyniku spadku PKB zmniejszyło się zapotrzebowanie na zasoby, paliwa i energię, to najważniejszym pozytywnym efektem jest masowe pojawianie się, nie na poboczu gospodarki, ale w jej głównym nurcie inicjatyw oszczędzania energii, zmniejszania odpadów, czystej produkcji innowacji ekologicznych, inwestycji ekologicznych. Zielona gospodarka kreuje nowe miejsca pracy, przyciąga inwestorów, jest wspierana przez programy gospodarcze rządów. Rynki produktów i usług ekologicznych generują dochody i zyski. Obywatele wyrażają pozytywny stosunek do wszystkich ekologicznych inicjatyw gospodarczych i są skłonni inwestować w nie swoje pieniądze, rośnie popularność zrównoważonych funduszy inwestycyjnych, jest większa skłonność do inwestowania w akcje spółek w sektorze zielonej gospodarki. Odnawialne źródła energii i technologie ekologiczne sprzyjają poszukiwaniu innowacyjnych rozwiązań, które tworzą znaczącą wartość dodaną w gospodarce.

Powyższe konsekwencje kryzysu stają się punktem wyjścia do dyskusji nad korektami dotychczasowego sposobu funkcjonowania gospodarki, a nawet do kwestionowania wiarygodności obowiązującego systemu gospodarczego i poszukiwania nowych priorytetów.

3. Kryzys finansowy pretekstem do dyskusji o zmianie modelu gospodarowania

W większości krajów świata kryzys globalny spowodował dyskusję nad jego przyczynami i nad cechami systemu gospodarczego, w ramach którego doszło do kryzysu. Wiele instytucji międzynarodowych przygotowało raporty i programy wychodzenia z kryzysu. Skupiono się także na konieczności zmian systemowych i strategicznych. Poniżej zaprezentowane zostaną aktualnie przyjęte najważniejsze projekty wychodzenia z kryzysu globalnego i dalszego rozwoju, m.in. Global Green New Deal ONZ, raport komisji J. Stiglitz dla prezydenta Sarkozy'ego, unijny program Beyond GDP oraz nowa strategia UE Europa 2020. Wszystkie nowe strategie podkreślają znaczenie trwałego i zrównoważonego rozwoju.

3.1. A Global Green New Deal

Organizacja Narodów Zjednoczonych, a w szczególności United Nations Environment Programme UNEP, w kwietniu 2009 r. przygotowała dokument *Rethinking the Economic Recovery: A Global Green New Deal*. W raporcie tym przedstawiono główne kierunki działań i towarzyszące im założenia strategiczne. „Wychodzenie z kryzysu wymaga przyjęcia na wstępie nowej, rozszerzonej perspektywy myślenia. Jest ona kluczem do trwałego ożywienia gospodarczego. Celami najważniejszymi są: powrót do wzrostu gospodarczego, zapewnienie stabilności finansowej i tworzenie miejsc pracy” [Barbier (2009, s. 5)]. Autorzy raportu podkreślają także rosnącą świadomość polityków, że trwałe ożywienie gospodarcze i bardziej zrównoważony rozwój nie będą możliwe bez rozwiązania innych globalnych problemów, takich jak zmiany klimatu, konieczność redukcji emisji dwutlenku węgla, bezpieczeństwo energetyczne, ochrony ekosystemów i zasobów wodnych oraz zmniejszenia ubóstwa [Barbier 2009, s. 5].

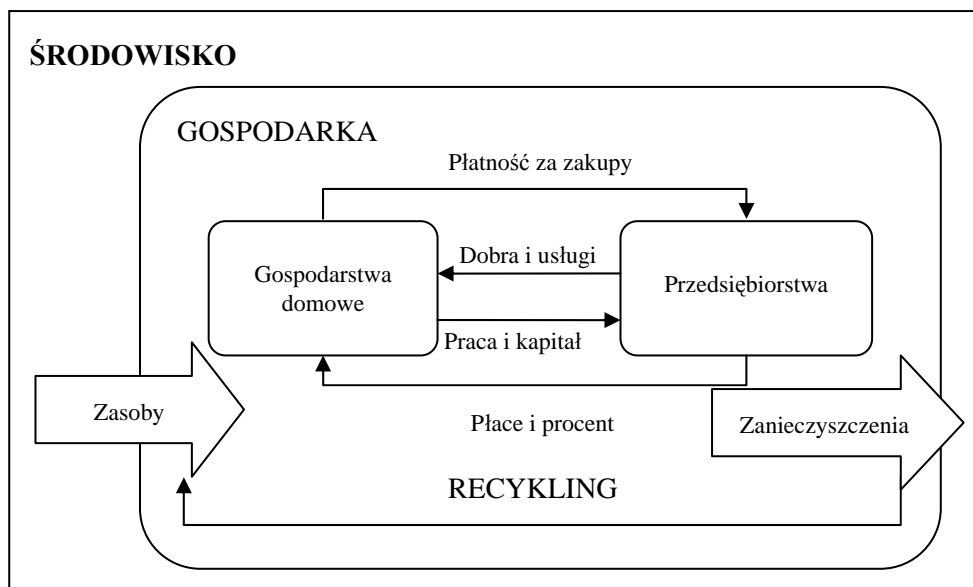
Podsumowując, w Global Green New Deal nie chodzi tylko o stworzenie bardziej przyjaznej dla środowiska gospodarki światowej. Chodzi o zagwarantowanie,

Box 1. Kontynuacja dotychczasowej ścieżki wzrostu „biznes jak zwykle”

(business-as-usual):

- globalny popyt na energię wzrośnie o 43% do 2030 r., a ceny ropy naftowej wzrosną do 180 USD za baryłkę
- emisja gazów cieplarnianych wzrośnie o 45% do 2030 r., prowadząc do wzrostu temperatury o 6 °C
- światowa gospodarka zmniejszy się o 5-10% mierzone PKB, a kraje biedne poniosą koszt sięgający nawet ponad 10% PKB
- degradacja środowiska pogłębi się, w szczególności pogłębi się niedobór wody
- około 1 mld ludzi będzie żyło za mniej niż 1 \$ dziennie, a 3 mld będzie żyło za mniej niż 2\$ dziennie około 2015 r.

Źródło: [Barbier 2009, s. 6].

Rys. 1. Gospodarka a środowisko: środowisko ukazane jako źródło zasobów i przestrzeń, do której trafiają zanieczyszczenia wytworzone w gospodarce

Źródło: [Kronenberg, Bergier (red.) 2010, s. 11].

że odpowiednie połączenie polityk gospodarczych, inwestycji i innych bodźców zmniejszy zależność gospodarki światowej od węgla i surowców energetycznych, przyczyni się do ochrony zagrożonych ekosystemów i zmniejszenia ubóstwa, przy jednoczesnym wspieraniu ożywienia gospodarczego i tworzenia miejsc pracy.

Na szczycie G20 w Pittsburghu (wrzesień 2009) przyjęto uszczegółowiony plan działań, w którym uzgodniono pakiet stymulujący gospodarkę w wysokości 2,5 bln USD (około 1% PKB tych krajów), w tym 750 mld ma być przeznaczonych na rozwój zielonej gospodarki – rozwój czystych technologii, odnawialnych źródeł energii, poprawę efektywności energetycznej i materiałowej, zmianę modelu konsumpcji i produkcji na bardziej zrównoważony, zintegrowaną politykę produktową, zielone zamówienia publiczne, zielone miejsca pracy czy ekologiczną reformę podatkową [Barbier 2009, s. 10].

3.2. Wyjść poza PKB – nowe priorytety zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej

Zatwierdzając europejski plan naprawy gospodarczej, Rada Europejska uznała, że kryzys należy traktować również jako szansę zdecydowanego ukierunkowania UE na stworzenie gospodarki niskoemisyjnej i wydajnej pod względem użytkowania zasobów. Reakcja na kryzys powinna zmierzać do ochrony najdotkliwiej poszkod-

wanych i najsłabszych członków społeczeństwa. Powyższe wyzwania świadczą o konieczności opracowania bardziej całościowych wskaźników niż sam wzrost PKB – wskaźników, które precyzyjnie uwzględniają społeczne i ekologiczne osiągnięcia (np. lepszą integrację społeczną, dostępność i przystępność cenową podstawowych towarów i usług, edukację, zdrowie publiczne i jakość powietrza) oraz porażki (np. wzrost ubóstwa, wzrost przestępczości, zubożenie zasobów naturalnych). Analiza wskaźników zawarta w komunikacie Komisji Europejskiej mogłaby się przyczynić do ustanowienia nowych celów strategicznych w ramach strategii lizbońskiej po 2010 r. [*Wyjść poza PKB...* 2009, s. 3].

Obecnie nie istnieje całościowy indeks środowiskowy, który można stosować w debatach politycznych obok PKB. Taka pojedyncza miara dotycząca środowiska sprzyjałaby bardziej wyważonej debacie publicznej nad celami społecznymi i postępem. Główne możliwe rozwiązania w tym kontekście to ślad ekologiczny i ślad węglowy, ale ich zakres jest ograniczony. Komisja zamierza przedstawić pilotażową wersję indeksu obciążenia dla środowiska w 2010 r.

Indeks ten będzie odzwierciedlał zanieczyszczenie i inne szkody wyrządzone w środowisku na terytorium UE, co pozwoli ocenić wyniki działań na rzecz ochrony środowiska. Spadek wartości indeksu będzie świadczył o dokonaniu postępów w zakresie ochrony środowiska.

Indeks środowiskowy obejmie główne dziedziny polityki ochrony środowiska:

- zmianę klimatu i zużycie energii,
- przyrodę i różnorodność biologiczną,
- zanieczyszczenie powietrza i wpływ na zdrowie,
- zużycie i zanieczyszczenie wody,
- wytwarzanie odpadów i wykorzystanie zasobów [*Wyjść poza PKB...* 2009, s. 5].

Obywatelom zależy na wysokiej jakości życia i dobrym samopoczuciu. Dochód, usługi publiczne, zdrowie, czas wolny i wypoczynek, zamożność, mobilność i czyste środowisko stanowią środki osiągania i utrzymywania takiego stanu.

Jednym z głównych celów strategii zrównoważonego rozwoju jest poszanowanie ograniczeń zasobów naturalnych naszej planety. Obejmuje to ograniczone możliwości przyrody w zakresie udostępniania zasobów odnawialnych i pochłaniania zanieczyszczeń.

3.3. Raport Josepha Stiglitz dla prezydenta Francji

Na początku 2008 r. prezydent Francji Nicholas Sarkozy na fali frustracji związanej z kryzysem powołał komisję, na której czele stanął profesor ekonomii, laureat Nagrody Nobla Joseph Stiglitz. Celem komisji było zidentyfikowanie ograniczeń zawartych w podstawowym wskaźniku wzrostu gospodarczego i postępu społecznego, jakim jest PKB [Stiglitz et al., s. 9]. Powołanie tej komisji wynikało z przekonania, że dotychczasowe statystyki i wskaźniki nie informują dobrze o stanie gospodarki i poziomie dobrobytu, nie ostrzegają przed kryzysami, więc nie mogą być skutecz-

nym narzędziem w polityce, nie opisują poziomu życia i zadowolenia obywateli. W trakcie prac komisji jej rola i ważność celów zostały dodatkowo podkreślone rozwijającym się kryzysem globalnym. Członkowie komisji uznali, że kryzys dlatego zaskoczył wszystkich, że zestaw wskaźników społeczno-gospodarczych obserwowanych przez polityków i przedsiębiorców, będących podstawą ich decyzji, nie dostarczał sygnałów ostrzegawczych, a wprost przeciwnie, przedstawiał pozytywny dynamiczny wzrost gospodarczy zwłaszcza w latach 2004-2007.

Zagadnieniem, które w szczególny sposób ukierunkowywało pracę komisji, była świadomość zbliżającego się kryzysu ekologicznego wyrażającego się zmianami klimatu. We współczesnej gospodarce rynkowej ceny towarów są zaniżone, gdyż w rachunku ekonomicznym nie są uwzględniane koszty emisji, a także innych toksycznych dla środowiska zachowań w procesie produkcji i konsumpcji. Opracowanie takich czytelnych i bogatych informacyjnie wskaźników odzwierciedlających koszty środowiskowe jest jednym z celów komisji.

Jednym z kluczowych elementów raportu Stiglitz jest przejście od mierzenia rozmiarów produkcji do mierzenia dobrobytu ludzi. Pomiar dobrobytu powinien być umieszczony w kontekście zrównoważonego rozwoju. Badania ilościowe, statystyczne dostarczają nam więcej informacji o sferze produkcji dóbr i usług, a zdecydowanie mniej wiedzy na temat szeroko rozumianej kategorii dobrobytu. Ukierunkowanie zainteresowania w stronę mierzenia dobrobytu jest próbą zmniejszenia luki pomiędzy rozbudowanym systemem informacji dotyczących rynku i produkcji a niewystarczającą ilością informacji o tym, co ważne dla dobrobytu społeczeństwa [Stiglitz et al., s. 12].

Autorzy raportu podejmują próbę zdefiniowania, co oznacza w ujęciu wielowymiarowym dobrobyt. Opierając się na badaniach naukowych i inicjatywach międzynarodowych, które próbują skonstruować wskaźnik mierzący dobrobyt, członkowie komisji wybrali kluczowe elementy składowe opisujące dobrobyt. Należą do nich [Stiglitz et al., s. 15-16]:

- poziom życia (dochody, poziom konsumpcji, bogactwo),
- zdrowie,
- edukacja,
- aktywność jednostki, w tym praca,
- wolność polityczna i wpływ na sprawy publiczne (na władzę),
- relacje rodzinne, towarzyskie, społeczne,
- środowisko naturalne (stan obecny i przyszły),
- poczucie bezpieczeństwa (ekonomicznego i fizycznego).

Dla autorki niniejszego opracowania szczególnie interesujący jest aspekt środowiskowy w mierzeniu dobrobytu. Stan środowiska, emisje gazów, zmiany klimatu czy odpady mają bezpośredni i natychmiastowy wpływ na jakość życia ludzi. Po pierwsze, wpływają na zdrowie człowieka bezpośrednio (zanieczyszczenie powietrza, wody, substancje toksyczne w produktach, żywności oraz hałas) oraz pośrednio (poprzez zmiany klimatyczne, utratę bioróżnorodności, katastrofy ekosystemów).

Po drugie, ludzie korzystają z dobrodziejstw środowiska, mając dostęp do czystej wody, krajobrazu, terenów rekreacyjnych (ich prawa w tej sprawie są dobrze opisane). Po trzecie, mieszkańcy oceniają walory środowiska lub ich brak w miejscach zamieszkania, a to wpływa na wybór danej lokalizacji oraz na cenę nieruchomości. Wreszcie, stan środowiska wpływa na powstawanie anomalii pogodowych i klęsk żywiołowych (powódź lub susza), które niszczą domy, a nawet życie [Stiglitz et al., s. 52].

3.4. Europa 2020

W Unii Europejskiej od kilku lat toczyła się debata nad nową strategią rozwoju, która miałaby zastąpić strategię lizbońską. W 2009 r. przyjęto dokument *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego integracji społecznej*. W dokumencie tym sporo miejsca poświęcono kryzysowi globalnemu, w szczególności w krajach UE. Zauważono, że nasze systemy gospodarcze są coraz bardziej współzależne.

Najpilniejszym zadaniem jest wyjście z kryzysu, jednak nie należy ulec pokusie powrotu do sytuacji sprzed kryzysu. Kryzys nie był tylko jednorazowym ciosem, po którym można się podnieść i wrócić do wcześniejszych metod działania. Wyzwania, przed jakimi stoi dziś Unia, są dużo większe niż przed recesją, podczas gdy pole manewru jest obecnie ograniczone.

Możliwe jest wspólne stawienie czoła najpilniejszemu wyzwaniu, jakim jest naprawa gospodarcza, oraz innym wyzwaniom długoterminowym – takim jak globalizacja, rosnące zapotrzebowanie na ograniczone zasoby i starzenie się społeczeństw [*Europa 2020*... 2010, s. 10].

Strategia Europa 2020 obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną [*Europa 2020*... 2010, s. 5].

W nowej strategii UE kontynuuje swoje priorytety rozwojowe, takie jak np. gospodarka oparta na wiedzy, ale szczególną rolę, także w związku z kryzysem, nadaje idei zrównoważonego rozwoju. Rozwój ten nakierowany jest na rozszerzanie obszaru zielonej gospodarki, odnawialnych źródeł energii, inwestycje w sektory gospodarki wykorzystujące technologie przyjazne środowisku, ekologiczne innowacje.

Wyzwania związane ze zmianami klimatu i zasobami wymagają zdecydowanych działań i UE chce być liderem w tym obszarze na świecie. UE nie będzie ustawać w nakłanianiu partnerów z całego świata do wspólnego poszukiwania rozwiązania problemów wynikających ze zmian klimatu, jednocześnie realizując swoją

uzgodnioną strategię w zakresie klimatu i energii na terytorium całej Unii [*Europa 2020... 2010*, s. 9].

Obecne uzależnienie gospodarki UE od paliw kopalnych, takich jak ropa naftowa, oraz nieefektywne wykorzystywanie surowców wystawiają naszych konsumentów i przedsiębiorców na bolesny szok cenowy, jednocześnie zagrażając naszemu bezpieczeństwu gospodarczemu i przyczyniając się do niekorzystnych zmian klimatu. Wzrost liczby ludności świata z 6 do 9 mld zaostrzy światową konkurencję w zakresie zasobów naturalnych i zwiększy presję na środowisko.

4. Podsumowanie

Globalny kryzys finansowy stał się katalizatorem zmian w światowej gospodarce. Kryzys od nowa zdefiniował granice pomiędzy rynkiem a państwem, pokazał niemożność poradzenia sobie z finansową, społeczną i ekologiczną równowagą globalnej gospodarki. Stworzył unikalną szansę dla rządów poszukiwania nowej, innowacyjnej drogi wychodzenia z kryzysu. Szansą staje się strategia zrównoważonego rozwoju. To właśnie *zielona gospodarka* kreuje nowe miejsca pracy, przyciąga inwestorów, jest wspierana przez programy gospodarcze rządów. Rynki produktów i usług ekologicznych generują dochody i zyski. Obywatele wyrażają pozytywny stosunek do wszystkich ekologicznych inicjatyw gospodarczych i są skłonni inwestować w nie swoje pieniądze, rośnie popularność zrównoważonych funduszy inwestycyjnych, jest większa skłonność do inwestowania w akcje spółek w sektorze zielonej gospodarki. Zrównoważony rozwój nie jest dzisiaj traktowany jako obciążenie w rozwoju gospodarczym, a wręcz przeciwnie, jako motor wychodzenia z kryzysu.

Literatura

- Barbier E.B., *Rethinking the Economic Recovery: A Global Green New Deal*, UNEP, www.unep.org/greenconomy/portals/30/docs/GGND-Report-April2009.pdf.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela 2010. www.europa.eu.
- Hawken P., Lovins A.B., Lovins L.H., *Natural Capitalism. The Next Industrial Revolution*, Little, Brown and Company, London 2002.
- Jackson T., *Prosperity without Growth. Economics for a Finite Planet*, Earthscan, London 2009.
- Kronenberg J., Bergier T. (red.), *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Fundacja Sendzimira, Kraków 2010.
- Stiglitz et al., *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (CMEPSP)*, http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf.
- Sukhdev P., *Foreword*, [w:] T. Jackson, *Prosperity without Growth. Economics for a Finite Planet*, Earthscan, London 2009.
- Wyjść poza PKB. Pomiar postępu w zmieniającym się świecie*, Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego, Bruksela, 20.8.2009, KOM(2009) 433, www.europa.eu.

GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND THE CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: The article presents the consequences of global financial crisis for the economy, society and environment. The complexity and complications of this crisis influenced the governments recovery plans. Most of them are criticizing the basic assumptions of the current economic model, focusing on sustainable development, which has become the main driving force of economic recovery. EU programs “Beyond GDP” and Europe 2020, the report of J. Stiglitz, and Global Green New Deal are also presented.